

Naïma Azough

Het heden: een
welkome gast

14 mei

Verantwoording

Het initiatief in 2007 om meer zorg en aandacht te geven aan de herdenking van 14 mei 1940 in Rotterdam kwam niet tot stand uit gevoelens van nostalgie of uit een omzien in wrok.

Bij de Initiatiefgroep leefde en leeft de overtuiging dat herdenken bijdraagt aan historisch besef dat op zijn beurt invloed heeft op de manier waarop we de stad inrichten en op de manier waarop we in onze stad samen leven. Een waardige herdenking van het bombardement is voor de onderlinge verbondenheid van de burgers nu en in de toekomst van belang. Ook dit jaar is uit verschillende initiatieven, in goed overleg, een programma tot stand gekomen dat ruimte geeft aan deze centrale gedachte.

Het programma kent inmiddels een redelijk vast stramien: de uitgave van het essay, de herdenkingen aan de Statenweg en op Plein 1940, een debat over het essay, de Gedachtenisbijeenkomst en avondprogramma in de Laurenskerk. Maar ook zijn er elk jaar incidentele projecten in het kader van de 14 mei herdenking die worden opgenomen in het programma. De inhoud van de verschillende programmaonderdelen kent jaarlijks een andere invalshoek, waartoe dit essay inspiratie biedt.

Op de binnenzijde van de achterflap van de omslag vindt u het overzicht van het programma van 14 mei 2014. Wij hopen dat het essay en het programma aanleiding voor u zijn een of meerdere evenementen op 14 mei te bezoeken.

De uitgave van dit essay is mogelijk gemaakt met financiële bijdragen van de Erasmusstichting en de Gemeente Rotterdam.

Initiatiefgroep 14 mei

Johan van der Hoeven, Bert Kuipers, Bas Kwakman,
Paul van der Laar, Liesbeth Levy, Frank Migchielsen,
Ester Naomi Perquin, Taco Noorman, Peter Sonneveld,
Gert Staal, Jantje Steenhuis en Kees Vrijdag

Het heden: een welkome gast

We liepen langs de Zwartewaalstraat, door de Bonaventurastraat en via de Bas Jungeriusstraat naar het grasveldje verscholen tussen de Pleinweg en het begin van de Mijnsherenlaan waar we verwacht werden. Het was 4 mei 1981 en ik was acht jaar oud. Acht jaar eerder was ik geboren in Asdif, een dorp dat bestond uit een streng lemen huizen aan een bergkam in het diepe zuiden van Marokko. Van die eerste jaren resteren geuren, of beter gezegd herinneringen verbonden aan geuren, maar mijn eerste echte blikken op mijn jeugd, de eerste welbewuste herinneringen ontstonden in Rotterdam. In Rotterdam-Zuid om precies te zijn. Op 4 mei 1981 mocht ik samen met tal van andere kinderen bloemen neerleggen bij het beeld van De Vallende Ruiter. Ik was een Rotterdammer.

Zonder herinnering, zonder denken aan die herinneringen is er geen identiteit. Het moet hels zijn te leven zonder herinneringen. Leonard Shelby lijdt in de film Memento aan anterograde amnesie, een geheugenstoornis waardoor de hersenen geen nieuwe gebeurtenissen kunnen opslaan. Hierdoor kan hij

zich wel de moord op zijn vrouw herinneren maar sindsdien geen nieuwe herinneringen aanmaken. Voor Rotterdam had hetzelfde kunnen gelden na het trauma van het bombardement.

Maar zoals Willem Schinkel overtuigend aantoont in zijn essay *Het geheugenverlies van Rotterdam* koos Rotterdam als stad nog sterker voor de vlucht vooruit. Met een ongekende geestdrift werd het bombardement aangegrepen, weggedacht en weggebouwd. Dat proces was al eerder begonnen. Het 'lege hart' bleek al enigszins gepland om zo de ouderwets nauwe straatjes in het centrum te vervangen. Of zoals Schinkel de architect Van Embden aanhaalt die in 1946 het volgende stelde: 'De groote brand heeft met één klap al datgene opgeruimd wat wij, Rotterdammers, niet eer hebben *kunnen* of *willen* ter zijde stellen, hoe weinig het ook strookte met de materiele eischen van het heden.'

Overall in Nederland moesten de demonen van de oorlog alsnog overwonnen worden, en dat kon in die eerste decennia na de oorlog alleen door moed, opoffering en nationale volharding centraal te stellen.¹ Veel oorlogsmonumenten straalden ideologische vastberadenheid en verzet uit, voor verlies, verdriet en wanhoop was vaak geen plek. Letterlijk en figuurlijk. Dat blijkt wel uit de verlegenheid waarmee het Rotterdamse stadsbestuur *De Verwoeste Stad* aan-

vaardde. Het was een geschenk waar ze beleefdheids-halve nauwelijks nee tegen konden zeggen. Maar zoals er anno 2014 een felle polemiek over de juiste plek voor dit standbeeld woedt, zo leidde 'Harteloze Harrie' al voor de eerste plaatsing tot discussie. Voor sommigen was het standbeeld vol van verwoesting en hoorde het niet in een stad die zich weer aan het oprichten was. Anderen vonden het een lelijk gedrocht en te weinig natuurgetrouw. En nu is Rotterdam zonder *De Man zonder Hart* niet in te denken.

Herinneringen zijn vloeiend. Herinneren en herdenken gaan soms meer over het heden dan over het verleden. Wie willen we zijn? Waar staan we voor? En wie hoort er bij als we het hebben over wij? Filosofen en psychologen zijn het er over het algemeen over eens dat het antwoord op de vraag wie wij zijn deels te vinden is in onze levensgeschiedenis en, vooral, in onze herinneringen daaraan. Zo zijn mijn identiteit, mijn herinneringen en (gemeenschappelijke) herinneringen aan onze stad vanzelfsprekend aan elkaar verknoot. Wie ik ben is verankerd in mijn herinneringen. Voor mijn ouders waren herinneringen als het dessert na elke maaltijd. Als we in het weekend de tijd hadden om rond de middag uitgebreid te eten, pelden mijn ouders aan de grote ronde eettafel met het plastic 'kanten' tafelkleed en de etensresten in

het midden, langzaam de tijd af. Elke herinnering kwam voort uit de eerste decennia van hun leven, de jaren in het moederland. Over mijn moeders geboortedorp Zouia Sidi Lhssain dat vroeger een vrijplaats vormde voor het meisje dat onbedoeld zwanger raakte of de hongerige oude man zonder familie. Maar ook over de notabelen die zich de beste oogst, het vetste vee en de mooiste meisjes toe eigenden. Over mijn vaders' zeventien broertjes en zusjes waarvan er negen voortijdig overleden. Over Abdellah die uitgleed, in de waterput viel en nadat hij van een wisse dood gered was om een beker water vroeg. Waarop zijn broer verzuchtte dat hij weer terug de put in kon, aangezien hij duidelijk niet genoeg had gehad.

Vermakelijke, soms aangrijpende herinneringen waar wij als meeluisterend kroost enigszins deelgenoot van werden, maar het zijn uiteindelijk niet mijn herinneringen. Ik deed ze ook op als we op vakantie watertikkertje met mijn neefjes en nichtjes speelden of in de bergen takken verzamelden voor het haardvuur. Maar meestentijds groeide ik op onder de zoete rook van de Meneba fabriek, zonder koe of ezel in zicht, laat staan een waterput.

Zoals mijn moeder en vader hun herinneringen uit de eerste twintig jaar van hun leven opdiepten, zo waren mijn herinneringen gekoppeld aan de eerste levensjaren in Rotterdam-Zuid. Aan de Oranjestraat

waar ik voor het eerst buiten speelde, aan de Bonaventurastraat waar ik zwaaiend met de zak brood vers van de bakker onbedoeld met boterhammen strooide, aan het Nachtegaalplein waar onze geschiedenisleraar, meester Visser, wekelijks mooie verzinself vertelde over zijn avonturen in de stad, aan de Bloemhof bieb en in later jaren aan de Centrale Bibliotheek waar ik weken of liever gezegd maanden heb doorgebracht. Aan het Euromastpark waar we elke zondag onder lichte dwang gingen wandelen. Aan de portiekwoningen waar we ons op de trap zaten te vervelen of erger. Aan slagbal op het schoolplein aan de Zwartewaalstraat en aan de balletles in de Tarwewijkse speeltuinvereniging die met evenveel overgave en discipline gegeven werd als in het mij toen nog onbekende Hillegersberg of Kralingen. Aan winkelen bij Ter Meulen en de hypnotiserend draaiende rechthoeken op het Binnenwegplein. Dat was de humuslaag waar mijn herinneringen in groeiden.

Herinneringen zijn er in vele vormen en maten, zeker als het gaat om de plek die de Tweede Wereldoorlog in ons collectieve geheugen in neemt. De Nederlandse herinneringsdeskundige Frank van Vree sprak in 2010 bij de slotconferentie *Erfgoed van de Oorlog* en haalde de Duitse literatuur- en cultuurwetenschapster Aleida Assmann aan. Volgens haar zijn

er een viertal soorten herinneringen². Allereerst de individuele herinneringen die gebaseerd zijn op eigen ervaringen. De tweede soort zijn de sociale herinneringen die voortleven in een groep, familie, gemeenschap van verhalen of fragmenten van verhalen die doorverteld worden. Als derde dimensie geldt de culturele herinnering die concreet vorm heeft gekregen in films, memoires, studies, monumenten of rituelen. Als laatste is er volgens Assmann de politieke herinnering; geïnstitutionaliseerde of gesanctioneerde herinneringen die van bovenaf gebruikt worden om een nationale of collectieve identiteit te vormen. Rond de Tweede Wereldoorlog en het bombardement op Rotterdam spelen al deze soorten herinneringen een rol. Zo zijn er de herinneringen van individuele Rotterdammers op leeftijd die zelf getuigen waren van het bombardement. Zo zijn er herinneringen aan het leven voor en na het bombardement die bij familiebezoek tussen de cake en koffie als fragmentarische anekdotes doorgegeven worden. Zo is er de film *Het Bombardement* als culturele herinnering en zo is er dit initiatief tot een jaarlijks essay, een vorm van politieke herinnering ontstaan uit angst voor vergetelheid. Een angst die, zeker als het gaat om de Tweede Wereldoorlog, onzinnig lijkt. Er is geen historische periode uit de nabije geschiedenis waar meer aandacht voor is. Elk jaar komen er vele

nieuwe films, documentaires, romans, tentoonstellingen, wetenschappelijke studies uit. Maar geldt dat ook voor Rotterdam en haar verleden? Of staat onze stadsidentiteit van 'geen woorden, maar daden' en de opgestroopte mouwen ons in het herinneren en herdenken in de weg? Vinden we het lastig om te herdenken als stad waarvan zoveel inwoners geen individuele herinneringen hebben aan de oorlog of het bombardement?

Herdenken en herinneren dient een gemeenschap en kan – zoals Willem Otterspeer en Marcel Möring in hun voorgaande essays beschreven – zowel insluiten als uitsluiten. Dient de herdenking van het bombardement een herinneringsgemeenschap waar elke Rotterdammer bij hoort? Of is een zekere uitsluiting een terechte keuze omdat de herinneringen aan de 900 doden van het bombardement, aan de 6000 weggevoerde joodse Rotterdammers misschien nu eenmaal niet iedereen aan gaan. Het hoeft geen taak te zijn voor alle Rotterdammers, maar mag het wel een taak zijn? Mogen 'nieuwe' Rotterdammers zich de geschiedenis van Rotterdam toe eigenen? En op welke manier dan?

Marcel Möring hekelt – in mijn ogen terecht – in zijn essay *Het lichaam en de ziel* de evenementisering van de '5 mei minestrone' met tal van nietszeggende

Bevrijdingsfestivals en rondvliegende popmuzikanten. Maar met zijn terechte kritiek op de vorm gaat hij voorbij aan het waarom. Is er iets tegen om de vergetelheid te bestrijden? Is het onterecht dat er gezocht wordt naar nieuwe manieren om in een stad als Rotterdam de geschiedenis als stadsgemeenschap te delen, te herdenken en te herinneren?

'We moeten bereid zijn te vergeten, of althans te aanvaarden dat er vergeten wordt, net zoals we tegelijkertijd moeten proberen oprecht te herinneren en via die herinnering contact te maken met wat achter de cijfers en de feiten schuil gaat. Dat hoeft geen taak te zijn van de hele bevolking. Het mag alleen de mensen aangaan voor wie het nog betekenis heeft, het moet een besef zijn in de geesten van onze bestuurders.' zo schrijft Möring. Voor hem lijkt zijn ergernis over de vorm waarin het herdenken gegoten wordt te leiden tot berusting in het vergeten. De vraag is echter of er überhaupt wel vergeten wordt. Als we de vloed van culturele herinneringen zien en als we zien hoe de Tweede Wereldoorlog nog steeds voor veel leerlingen in het lager en voortgezet onderwijs leeft dan wordt er sowieso niet vergeten.

Herinnering is dynamisch zoals Frank van Vree en Rob van der Laarse in *De dynamiek van de herinnering* beschrijven³. Tijdens de eerste decennia was er nauwelijks aandacht voor het leed van de joodse Neder-

3 / 4

landers. Integendeel, hun zeldzame thuiskomst na de verschrikkingen in de kampen kon nauwelijks moeizamer, zoals te zien is in *Na de Bevrijding*, de recente serie documentaires van Ad van Liempt. Inmiddels is de Holocaust het ultieme symbool voor de gruwelen van oorlog en genocide. Waar Nederland in de eerste decennia zoals Van Vree en Van der Laarse karakteriseren ‘een bijna nationalistische – om niet te zeggen: militaire manier van herdenken’ had, zo lijkt het oorlogsverleden tegenwoordig gehuld in kritische grijstinten waar geen helder onderscheid meer is tussen goed en fout. Het hoe van het herdenken is belangrijk, maar het waarom en door wie evenzeer.

Als herinnering dynamisch is, valt het des te meer op hoe onzichtbaar het Rotterdam van nu, de Rotterdammer van nu in de voorgaande essays lijken. Wijlen mijn grootouders hebben hier nooit bommen horen snorpen of mensen gedeporteerd zien worden. Mijn ouders weten dat Rotterdam gebombardeerd is, maar van een brandgrens hebben ze nooit gehoord. Maar toch is het ook hun geschiedenis, en de mijne. Ik eigen mij die geschiedenis toe, ik eigen mij dat verleden toe. Het is een recht dat mij niet gegund hoeft te worden, noch toebedeeld. Ik neem het. Niet alleen het heden maar ook het verleden van

Rotterdam behoort mij toe. Als Rotterdammer. Niet als politiek statement maar omdat die Rotterdamse herinneringen ook aan mij zijn doorgegeven. Door onze oude onderbuurvrouw, voor wie de oorlog nooit ver weg was. Door goede vrienden wier ouders in de Jappenkampen vreselijke ontberingen hebben doorstaan. Door mijn Rotterdamse schoonvader wiens vader als dwangarbeider naar Duitsland werd weggevoerd, door mijn dochter waarvan dit nu haar familiegeschiedenis is. Maar ook door de culturele herinnering die deel uitmaakt van ieders individuele ontwikkeling. Zoals ieder zich wel eens afvraagt of de herinnering aan een tafereel uit hun jeugd nu daadwerkelijk hun eigen herinnering is of een ingeprente foto uit het familie-album vermomd als herinnering, zo zijn veel herinneringen gestoeld op gelezen romans, bekeken films en bezochte musea. Ik kan mij nog het boek *Hun armoe en hun grauw gezicht. Hongerwinter '44-'45* herinneren van onderwijzer B.H. Laurens, een speciale uitgave in 1985 voor alle Rotterdamse brugklassers en de hoogste klassen in het lager onderwijs in het kader van veertig jaar herdenken. Het was wellicht stilistisch gezien geen hoogstandje, maar de aangrijpende verhalen droeg ik als brugpiëper mee als ik daarna door Rotterdam liep. Tien jaar later las ik de dagboeken van Etty Hillesum en vond herkenning in haar zoektocht naar zichzelf en naar

God. Weer vijftien jaar later bevond ik mij alleen in de Holocaust-Turm van Daniel Libeskind in het Jüdisches Museum in Berlijn. In het museum had ik gezien hoe joodse vrouwen in vroeger tijden voor hun huwelijk de mikwe, het joodse badhuis bezochten, zoals mijn moeder, mijn grootmoeder en overgrootmoeder voor hun huwelijk de hamam bezochten. Alleen in de ijsskoude, donkere Toren greep de totale afwezigheid van hoop mij naar de keel. Dit soort herinneringen zijn niet uniek voor mijn jeugd, dit geldt voor honderdduizenden kinderen en jongeren die ergens in hun leven en schooltijd geraakt worden door sociale, culturele en politieke herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. De Amerikaanse cultuurwetenschapster Alison Landberg noemt deze herinneringen ook wel *prosthetic memories*, prosthetische herinneringen, levendige emotionele herinneringen aan – al dan niet traumatische – gebeurtenissen die anderen hebben meegemaakt, maar desondanks een dusdanig grote indruk maken dat ze collectieve empathie opwekken en in het collectieve geheugen opgenomen worden.

Deze herinneringen zijn van wezenlijk belang, juist in een stad met een jonge gemeenschap die elke dag herinnerd wordt aan het feit dat 'dit nooit weer' elke dag weer gebeurt. De gemiddelde Rotterdammer ziet

er niet meer uit zoals Nelleke Noordervliet en wellicht vele anderen zich herinneren, maar dat neemt niet weg dat het aan alle Rotterdammers is om de stad vorm te geven. Als we in de herinnering ruim de helft van de inwoners over het hoofd zien en niet aanspreken zal apathie je deel zijn. Als kind liep ik elke week onderweg naar de markt langs de *Man zonder Hart*, maar voor mij was hij niet zozeer de *Man zonder Hart* als wel de *Man zonder Hoop*. Een Man die machteloos stond en nog steeds staat tegenover de gruwelen van de oorlog. Een Man zoals we nu elk jaar op vele foto's in de jaarlijkse World Press Photo expositie bewonderen of beklagen. Dat is de Man die we dienen te herinneren en te gedenken.

Maar hoe doen we dat zonder onrecht te doen aan de herinneringen die nog leven in de hoofden van de overlevenden en hun nabestaanden? En hoe doen we dat zonder met twee maten te meten of het ene vergoten bloed boven het andere te stellen? Is het niet vreemd dat we elk jaar in stilte en verdriet herdenken en niet eveneens in woede? Bij de herdenking op 4 mei staan we stil bij het verdriet en de offers, op 5 mei vieren we de vrijheid, maar op geen van deze dagen uiten we onze gevoelens van machteloosheid en woede over de doden die nog steeds vallen. Elk jaar kunnen we onze belofte aan de overleden getuigen van deze geschiedenis niet waarmaken. Wellicht is

dat een pathetisch verlangen, gespeend van enige realiteitszin. Maar de berusting in het herdenken van racistische vervolging, massamoord en terreur zonder knarsentandend toe te zien hoe in de Centraal-Afrikaanse Republiek, Syrië, Gaza, Irak, Soedan, Birma, Noord-Korea sprake is van racistische vervolging, massamoord of terreur is bevreemdend. Die woede en machteloosheid borrelen en leven wel en daar zou meer ruimte voor moeten zijn. Zoals Frank van Vree in zijn speech stelde 'staan herinneringen in dienst van een identiteitspolitiek, een constructie gebaseerd op selectie en uitsluiting, op het benadrukken of juist afzwakken van specifieke herinneringen, en een streven naar homogeniteit'. Wat we ons willen herinneren en vooral wat we willen vergeten, het zijn beide uitdrukkingen van een dominant zelfbeeld. Denk aan de historische mythe dat antisemitisme in Nederland na 1945 taboe was. Historica Dienke Hondius toont in haar boek *Terugkeer* overtuigend aan dat het antisemitisme na de bevrijding aanvankelijk juist toenam.⁴ Of denk aan de moeizame verhouding tot het herinneren van ons daderschap in het voormalige Nederlands-Indië. Hoe lang heeft het wel niet geduurd voor we enige verantwoordelijkheid namen voor de standrechtelijke executie tijdens de Eerste Politie Actie in 1947 van vele jongens en mannen in het boerendorp Rawagedeh

op Java. Nog steeds leiden deze herinneringen tot pijnlijke wrijvingen. Of zie de polemiek die ontstond rond het essay van Willem Otterspeer in 2011 waarin hij pleitte voor 'een beetje minder herinneren, en een beetje meer vergeten' omdat herdenken en herinneren niet alleen in positieve zin kunnen worden ingezet maar ook in negatieve zin – om mensen in het heden uit te sluiten. Hij gebruikte, in navolging van sommige Israëlische historici, een voorbeeld dat volstrekt verkeerd viel: *Yad Vashem*, het monument in Jeruzalem ter herinnering aan de Shoah. Voor hem stond dat indrukwekkende monument symbool voor de symbiose die in de Israëlische identiteitspolitiek is ontstaan tussen de gruwelijke jodenvervolging en de rechtvaardiging van hedendaagse politieke doelen. Dit analytische voorbeeld leidde tot heftige emoties, wel begrijpelijk gezien de geschiedenis van Rotterdam waarin duizenden joodse Rotterdammers zijn weggevoerd. Maar tegelijkertijd toont het ook Otterspeers' gelijk aan: het heden is soms een ongenode gast in het herdenken van het verleden.

20 In het kader van de politieke herinnering die van bovenaf wordt geregisseerd en gesanctioneerd zou het handig zijn als herinneringen elkaar niet als beelden en tegenbeelden in de weg zitten, botsen en schuren. Maar dat doen ze wel. Dat doen ze als het gaat om de

5 / 6

21

herinnering aan de jodenvervolging en het latere besef hoe groot de verantwoordelijkheid daarbij was van niet-joodse Nederlanders. Maar ook door de herinneringen die zich sinds 1945 hebben gevormd. Zoals de Tweede Wereldoorlog, de Shoah en het bombardement door culturele en sociale herinneringen deel van mijn identiteit werden, zo zijn ook de beelden en verhalen van Libanon, Srebrenica, Rwanda, 9/11, Abu Ghraib in Irak, Malala in Afghanistan en gasaanvallen op Syrische kinderen op mijn netvlies gebrand. Juist die wrijving, die veelvormigheid moeten we niet blijven verhullen als we streven naar herdenken als meer dan een 'lege fetish die alleen naar een plek en een tijd verwijst' zoals Möring vreest. Dat gesprek over verleden en heden zal niet altijd gemakkelijk zijn. Bij 'De oorlog' denkt een deel van Rotterdam niet direct aan de Tweede Wereldoorlog, maar aan Libanon, Somalië, de Golfoorlog of aan Syrië. Ik zie nog voor mij hoe mijn moeder met mijn pasgeboren broertje op schoot huilde na de bloedbaden in Sabra en Shatila. Ook deze oorlogen vormen een collectief geheugen dat met haar dragers is mee verhuisd naar Rotterdam. Ook deze herinneringen verdienen ruimte. Juist als stad en als stadsgemeenschap kunnen we dat gesprek voeren. Rotterdammers voelen zich in eerste instantie Rotterdammer, daarna Nederlander en pas op de laatste plaats Tarwewijker,

Crooswijker, Noorderling. Uit verschillende sociologische onderzoeken blijkt hoe, net als in vroegere tijden van stadsmuren, -wallen, -poorten en de relatieve veiligheid en burgerschap die deze opleverden, stadsbewoners zich nog steeds wenden tot de stad voor geborgenheid. Kortom, stadsidentiteit als een immuniserend medicijn tegen de vervreemding van alledag, en met name de vervreemding in een land dat nog niet helemaal of niet meer helemaal het jouwe lijkt. Uit een nationale volkstelling in Groot-Brittannië in 2011 bleek dat waar de meerderheid van de 'autochtone' bevolking koos voor het hokje 'English', vooral jonge burgers van 'allochtone' herkomst zich 'Brits' voelden en noemden. Wie had ooit kunnen bedenken dat de nationale Britse identiteit afhankelijk zou zijn van haar dochters en zonen uit de voormalige koloniën. Dat is illustratief voor hoe nationale en lokale identiteiten opnieuw worden ingevuld en toe geëigend.

Nelleke Noordervliet laat ons achter met een zekere moedeloosheid als ze haar essay afsluit met de woorden: 'Het is niet gelukt, denk ik wel eens als ik rondloop door het centrum. Het is niet gelukt. Het is een zootje ongeregeld. Het bladdert. Het is los zand. [...] ik loop en loop en zie de Rotterdammers lopen, en ik heb almaar het gevoel dat we zoeken. We weten niet

wat, maar we zoeken.' Ik herken haar verzuchting in het verleden, maar niet in het heden. In tegendeel, het 'broze hart' is niet broos meer. Het is ook niet leeg. Ik zie een stadshart dat klopt en leeft. Waar in andere steden de segregatie toe neemt, neemt in Rotterdam de segregatie af.⁵ Waar in andere steden het centrum gedomineerd wordt door slenterende toeristen of een witte stedelijke elite, loopt de Koopgoot vol met winkelende Rotterdammers van op Zuid, Crooswijk en Kralingen. Rotterdam mengt meer, mijdt minder.

Stadslucht maakt vrij. Vrij om te zijn wie je bent. Het is aan ons als Rotterdammers om meer vrijheid van identiteit te scheppen. Vrijheid waarbij je je noch door de blik van binnenuit noch door de blik van buitenaf ingeperkt weet. Zoals vele anderen ben ik als Rotterdammer westers en niet-westers. Gelovig en twijfelend. Kritisch en loyaal. Nederlands en Marokkaans. Het is tijd om afstand te doen van de Medusablik, waarbij we elkaar uit gemakzucht en angst bevroren in één aspect van onze identiteit.⁶ Als Rotterdammer eigen ik mij de geschiedenis van Rotterdam toe en voeg deze bij alle andere geschiedenissen die mij vormen en hebben gevormd. In mijn geheugen bevinden zich werelden aan herinneringen.

Het is tijd om zowel het verleden te herdenken als het heden te bespreken. Om de ruimte te geven aan

afwijkende meningen, aan fel debat zonder mantel der consensus of beker vol venijn, maar vooral ook zonder onverdraaglijke neerbuigendheid. Daar hoort bij dat we in het herdenken en herinneren ruimte maken voor nieuwe geschiedenissen en andersoortige sociale en culturele herinneringen. Niet als politiek-correct sausje opgediend bij een rituele maaltijd, maar juist om authentieke wederkerige verbondenheid en empathie op te wekken. Het bombardement op 14 mei 1940 leidde ooit tot een groot gevoel van optimisme, van zelfbewuste energie. Laat dat ons leiden. Laten we de doden gedenken, de verwoesting herinneren, het verlies niet vergeten. Als Rotterdammers. Met het heden als welkome gast.

noten

1. Vree, F. van (1995): 'Vroege monumenten en de kunst van het herdenken', in: *In de schaduwen van Auschwitz, Herinneringen, beelden, geschiedenis*. Groningen, Historische Uitgeverij
2. Keynote speech *De dynamiek van de herinnering*, prof. dr. Frank van Vree; Slotconferentie Erfgoed van de Oorlog, Amsterdam 2010
3. Vree, F. van & Laarse, R. van der (eds.) (2009): *De Dynamiek van de herinnering: Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context*. Amsterdam, Bert Bakker
4. Hondius, Dienke (1990): *Terugkeer - Antisemitisme in Nederland rond de bevrijding*. Den Haag, SDU Uitgevers
5. Entzinger, Han & Scheffer, Paul (2012): *De Staat van Integratie. Rotterdam en Amsterdam*
www.rotterdam.nl/Concern/Document/DeStaatvanIntegratie.pdf
6. Azough, N. (2005): 'Vrijheid van identiteit' in: Bart Snels (red.) *Vrijheid als ideaal*. Amsterdam, Uitgeverij SUN

illustratieverantwoording

1. *Il Grande Miracolo*, Marino Marini, 1953, foto Lex de Herder 1988, Collectie Stadsarchief Rotterdam
2. *Two Turning Vertical Rectangles*, George Rickey, 1969, foto Lex de Herder 1981, Collectie Stadsarchief Rotterdam
3. *Busstation op het Stationsplein*, OMA, 1987, foto Lex de Herder 1988, Collectie Stadsarchief Rotterdam
4. *Binnenwegplein*, fotograaf onbekend, Sculpture International Rotterdam
5. *Binnenrotte/Hoogstraat*, foto Lex de Herder 1989, Collectie Stadsarchief Rotterdam
6. *Centrale Bibliotheek Rotterdam*, foto Henny Hartog 1985, De Bibliotheek Rotterdam

omslag

Op het Lijnbaanplein, foto Lex de Herder 1976, Collectie Stadsarchief Rotterdam

achterzijde omslag

Het Lijnbaanplein met zicht op het Lijnbaancentrum, foto Lex de Herder 1976, Collectie Stadsarchief Rotterdam

Uiterste inspanningen zijn verricht om alle rechthebbenden van de foto's te achterhalen. Degenen die van mening zijn aanspraak te kunnen maken op onvermeld gebleven copyrights worden verzocht contact op te nemen met de stichting.

colofon

BEELDREDACTIE EN ONTWERP

Bart Oppenheimer, Rotterdam

DRUK

Drukkerij De Maasstad,
Pijnacker

OPLAGE

20.000

Stichting herdenking 14 mei 1940

p/a Grotekerkplein 27

3011 GC Rotterdam

telefoon 010 413 14 94

14mei@laurenskerkrotterdam.nl

EERDER VERSCHENEN TITELS

Henk Hofland, *14 mei* (2007)

Beeldessay, *Ooggetuige* (2008)

Tina Rahimy, *Verwoeste steden* (2009)

Nelleke Noordervliet, *Een verre echo* (2010)

Willem Otterspeer, *Een hart en een haven* (2011)

Willem Schinkel, *Het geheugenverlies van Rotterdam* (2012)

Marcel Möring, *Het lichaam en de ziel* (2013)

Alle titels zijn ook digitaal te vinden op de website

www.brandgrens.nl onder 'monumenten en
herdenkingen'.